

5. ÉRTÉKESÍTÉS, FAKERESKEDELEM ÉS -FELDOLGOZÁS

Kiegészítésként néhány konkrét példát, továbbá egyéb, általános szempontokat vázolunk fel. Olyanokat, amelyeket ismételten hangsúlyozni kell.

A példára a **szászbogácsi** evangélikus egyház (Kis-Küküllő m.) 1907-1908. évi árverését említjük meg.¹⁴³ A község határában lévő, 5,49 kh (3,16 ha) kiterjedésű erdőterületen 123 db, 50 cm-es átmérőjű tölgyfát kínáltak eladásra. A választékbecslés szerint a kihozatal 183 m³-nyi „műfát” (iparifát) és 138 m³ tűzifát tett ki. A kikiáltási árat 4171 koronában határozták meg. Ugyanezen birtokos 1908-ban 40 kat. holdnyi (23 ha) területen 524 tölgyfát kínált eladásra. Ebben az esetben a kihozatal 1271 m³ iparifa és 657 m³ tűzifa (az eladásra kínált tölgyek mellmagassági átmérője 58 cm). A kikiáltási ár 34536 K, de magának az árverésnek az eredményét sem itt, sem az előző évben nem tudjuk. A példával inkább azt kívántuk alátámasztani, hogy a mind jobban fogyó tölgyerdők eladása pontos becslést kívánt, amit a **dicsőszentmártoni** állami erdőgondnokság végzett el. Azaz az állam vigyázott a szászok értékes erdőire (is); nem hagyta elköttyavetyélni.

Hogy a fakereskedelemben *a hagyományos kereskedelmi ismeretek nem elegendők*, arra a kortársak Wahrmann Mórt, az elismert „pénzügyi kapacitást” emlegették.¹⁴⁴ A Tisza Kálmán-kormány pénzügyi előadója a szlavóniai tölgyesek kitermelésére, értékesítésére alakult vállalkozásba majdnem belebukott. Alig tudott a szerződési kötelezettségektől megszabadulni – majd a szlavóniai tölgyesek kitermelése (másoknak!) valószínűsége aranybányának bizonyult. A „pénzügyi guru” nem értett a fához, a fakereskedelemben, s nem keresett magának megfelelő tanácsadókat

A hozzá nem értés természetesen nem tűnt el egyik pillanatról a másikra, de a fával foglalkozó kereskedők mellett a piac igényeit az erdészek is mind jobban felismerték. Azaz a fenyőerdőket, mint a legtöbb iparifát adó formátumokat, igyekeztek egykorúvá, nagyjából egyméretűvé átalakítani.¹⁴⁵ A törekvés ugyan nem új, hiszen a máramarosi tutajokhoz már a XVIII. században ilyen szálfákra volt szükség, de a XIX. század végére általánossá vált. S ez nemcsak az őserdők végét jelentette, hanem a fakereskedelem oldaláról is indokolta a tarvágásos rendszer általánossá tételét. Ez koncentrált vágástereket eredményezett, amivel szintén az erdő eladhatóságát segítették elő.

A *fafeldolgozás*, főleg a *fűrészelés* lehetőségét, jelentőségét mind a „vármegyes”, mind a széki és határörvidéki helyeken áttekintettük. Hadd emeljük azonban ismét ki, hogy ezek a „masinák” a legtöbb helyen csak időszakosan, a kedvező vízviszonyok mellett tudtak működni.¹⁴⁶ Amíg a kiterjedtebb fakereskedelem nem alakult ki, addig kapacitásuk elegendőnek bizonyult. Az igazi, gyárszerű termeléshez azonban már más energiaforrás kellett, amely a gépeket nem szezonálisan működtette. De az összefüggés, a fűrészelésre szánt faanyag erdőből történő kivitelével a legszorosabban kimutatható. Így az értékesítés, a fafeldolgozás legfontosabb tényezőjévé éppen a szállítópályák megléte, illetve kiépíthetősége vált. És a „jobb jövő” eljövételét az erdészek maguk is ettől várták. ARATÓ Gyula írta 1893-ban: „Hanem majd eloszlik ez az aggodalom [tudniillik az erdészek, az állami erdőkezeléssel megnehezített faipari nyersanyagbeszerzéssel kapcsolatos-], ha a szállítási, közlekedési viszonyok nehézségei elsimulnak, a faiparágak erőben és értelmességben gyarapodnak s az erdőgazdaság terén egészen meghonosul a rend”¹⁴⁷ Tudjuk, mind az erdészeti, mind a faipari „rend” kialakítása csak részben sikerült, sikerülhetett.

A fa belkereskedelmi szerepét, mozgását abból a földrajzilag meghatározott tényből kell levezetni, hogy míg a *nyersanyagbázisok az ország peremvidékén találhatóak, addig a legfőbb fogyasztók a közepén*.¹⁴⁸ Ennek megfelelően a szállítási lehetőségeket is ebben az irányban kellett keresni. Miközben a fafeldolgozást részben az utóbbi helyre telepítették. Hogy megérte-e, arra egyetlen adatot idézhetünk: az alföldi fűrészek a hulladékfát, -deszkát is el tudták adni, amiből a teljes fűrészelés díját fedezhették.¹⁴⁹ Tehát a hegyvidéken értéktelen anyag a faszegény tájon áruvá léphetett elő. Ezért érdemes volt a szállítási költségeket, -kockázatokat vállalni.

Még a XIX. században is többen vélekedtek úgy, hogy Magyarországot akár körül lehetne falazni. Lakói ugyanis megélhetnének úgy, hogy nem hoznak külföldről semmit sem be, hiszen nincsenek semmi idegen holmira rászorulva. Ugyanakkor az itt megtermett akár növényi-, akár állati termék után a szomszédok „ne ácsingózzanak”.¹⁵⁰ A külkereskedelmet, benne a fát egy ilyen kiindulási, gondolati közegben, -ből kellett áruvá, kereskedelmi, sőt külkereskedelmi tárggyá tenni.

A korábban részletesen elemzett szempontok, adatok mellé még két, eddig talán nem eléggé hangsúlyozottat hadd sorakoztassunk fel.

A Monarchia országai között érvényes kedvező *vám- és vasútitarifa-politika* okozhatta, hogy az 1890-es évek elején az Alföldön, **Szatmár-németiben** vagy **Nagykárolyban** galíciai fenyődeszkat árultak.¹⁵¹ Na meg a hazai fűrészipari kapacitás kiépíttlensége, ami természetesen szintén összefüggött az előbb említett, főleg osztrák érdekű gazdaság-politikával. Hiába állapította meg például 1902-ben a délvidéki kívándorlási kongresszus: „roppant veszteséget szenved a nemzetvagyon azáltal, hogy nyers faanyagunkat olcsón kivisszük s aztán feldolgozott állapotban tetemesen drágább áron ismét behozzuk”, az ott megszólított „vagyonos és előkelő osztályunk” sem „hazafiságból”, sem gyakorlati (pénzügyi) megfontolásokból, nem, illetve alig áldozott a hazai fa- és egyéb iparra.¹⁵²

A *fafeldolgozást* illetően addig nem szóltunk arról a technikai (eszköz-) váltásról, amely a XIX. század végén a kézi eszközökben is végbement. Bár már az előző században is szorgalmazták – fatarakérossági és talán termelékenységi megfontolásokból (lásd a Mária Terézia- vagy II. József-féle erdőrendtartás 9. pontját) – a kézfűrész használatát,¹⁵³ az még a XX. században is csak részben vette át a fejsze szerepét. Az „erdőlő” fejszé-vel ugyanis a döntést megoldották, míg a (keresztvágó) fűrész a daraboláshoz is csak idővel kezdték használni. Annál is inkább így volt ez, mivel nem állt elegendő fűrész rendelkezésre. A Székelyföldről tudjuk, hogy legfeljebb egy-egy falunak, esetleg tízesnek volt ilyen eszköze, amit ők szaggató- vagy tőkemetelő fűrésznek hívtak. Legtöbbször a sok keresztvágást igénylő drányica- vagy zsendelykészítésben használták, míg a szálfákat tőkékre (rönkökre) továbbra is fejszével faragták (vágták). Szintén a technikai váltáshoz adalék, hogy a kezdetben fatengelyes vízikerekek, a fogaskerekes áttételek idővel vasból készültek. De még ezek mellett is megmaradtak – miként azt a **4-6. fényképeken** láthatjuk – például a szalagfűrészkerékek vagy esztergák fa alkarészei.¹⁵⁴

A neves erdőmérnök-tanár, GÁL István¹⁵⁵ leírásából tudjuk, hogy a székelyeknél a *boronaház* építésére 80-100 fenyőfát használtak fel. Külön kiemelendő, hogy a „szarvazathoz”, a tetőszerkezethez a fenyőket nem döntés után kérgezték. Az álló fákat csak nyáron nyúzták le, hogy azok felülete elgyantásodjék és üvegszerűen megkérgecsodjék. Ezzel keménnyé és tartóssá tették. Az építkezéssel kapcsolatban még egy dologra hadd utaljunk. Ez pedig a zsendely kezelése. Bár szurkot, illetve egyéb tartósító anyagot nem használtak, de a felverés előtt beáztatták, hogy a szegyet könnyebben, repedések nélkül beleverhessék.¹⁵⁶

Amint korábbi köteteinkben láttuk, a fából történő építkezést hiába tiltották (például a jobbágyok építkezése esetében az 1807. évi XXI. tc. 17.§-ában¹⁵⁷), a rendelkezésre álló faanyag meghatározta az építkezés módját, azaz ezt nem lehetett Bécsből vagy Pozsonyból megváltoztatni.

Végül, eddig nem foglalkoztunk a *fa a művészetben* témával. Igaz, a különféle kapukkal,¹⁵⁸ illetve használati tárgyakkal (lásd az **5. számú mellékletet**) a fafeldolgozás során találkoztunk, de a képzőművészeti alkotások közül a magyar művészeket illetően legalább Szervátiusz Jenőt (lásd a **16. fényképmellékletet**) és Vida Gézá¹⁵⁹ hadd említsük meg, akik nélkül a XX. századi erdélyi, illetve magyar művészet elképzelhetetlen. Ugyánide illik az az alázat is, amit így fogalmaztak meg: „Éreznie kell a fával foglalkozó művésznek azt /.../, hogy a vérrel-könnyel és verejtékkel ázott humuszból, örömből, napsugárból és panaszból épült fában a leghűségesebb földi néma útitársat találja meg, amely őt elkíséri a bölcsőtől a koporsóig.”¹⁶⁰